

Література

1. Амитан В. Н., Потапова Н. Н. Формирование эффективного организационно-экономического механизма ресурсосбережения в жилищно-коммунальном хозяйстве Украины // Экономика и право. — 2002. — № 2. — С. 5—10.
 2. Лукьянченко А. А. Экономико-правовое обеспечение развития жилищного хозяйства как составляющей градообслуживающей сферы // Экономика и право. — 2006. — № 3. — С. 83—88.
 3. Ханик-Посполитак Р. Деякі аспекти захисту прав споживачів в Європейському Союзі // Підприємство, господарство і право. — 2002. — № 4. — С. 34—37.
 4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Приказ Міністерства фінансів України від 31 груд. 1999 р. // Бухгалтерія. — 2001. — № 5.

5. Про теплопостачання: Закон України від 02.06.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 28. — Ст. 373.
 6. Про затвердження Порядку формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води: Постанова Кабінету Міністрів України № 955 від 10.07.2006 р. // www.rada.gov.ua
 7. Гуря Н. Особенности учета затрат на предприятиях жилищно-коммунального хозяйства // Бухгалтерский учет и аудит. — 2006. — № 6. — С. 28—33.
 8. Про термінові заходи, які спрямовані на зменшення споживання холодної та гарячої води в житловому фондi м. Києва: Розпорядження Київської міської державної адміністрації № 2742 від 06.03.2001 р. // www.kmvgov.ua

Представлена в редакцію 02.04.2007 г.

УДК 341.655

О.А. Бабак,
*асистент
 Донецького національного
 технічного університету*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ САНКЦІЙ ДО СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

За останні роки все більше розвиваються зовнішньоекономічні зв'язки України, багато підприємств вступають у експортні та імпорتنі відносини із суб'єктами господарювання зарубіжних країн.

Прийнятий у 2003 р. Господарський кодекс України (далі — ГК) хоча і містить загальне положення про зовнішньоекономічну діяльність, але про відповідальність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності не згадує. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. (далі — Закон про ЗЕД) містить статтю про види і форми відповідальності не розкривши їх змісту, і взагалі не розглядає порядок притягнення до неї. Слід зазначити, що деякі норми цього Закону суперечать ГК України. Види та форми відповідальності суб'єктів ЗЕД, спеціальні санкції за порушення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність, відповідальність за порушення строків імпорتنих операцій, відповідальність при порушенні розрахунків за зовнішньоекономічними угодами (контрактами) та інше детальніше міститься в інших законодавчих актах України.

Метою статті є аналіз основних нормативних актів, що регулюють відповідальність суб'єктів ЗЕД

і містять спеціальні санкції, які до них застосовуються, та визначення проблем їх правового регулювання.

Багато авторів досліджують проблеми відповідальності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. З. Ніньовська надає практичні поради суб'єктам ЗЕД, як взагалі уникати відповідальності [1]. А. Євстігнєєв розглядає експорт та імпорт товарів (робіт, послуг) і санкції, що застосовуються за порушення строків ввезення товарів на митну територію України [2]. В. Богун розглядає такі види спеціальних санкцій, як припинення експортно-імпорتنих операцій та індивідуальний режим ліцензування [5]. Також поняття та функції ліцензування (та й не тільки у зовнішньоекономічній діяльності) розглядаються у працях Е. Бекірової [3], П. Пальчука [4] та ін.

Законодавство надає рівний обсяг прав та зобов'язань усім суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності — як резидентам, так і нерезидентам, але детальніше розглянувши діюче законодавство, слід зазначити, що порушення та протиріччя все ж таки є. І на практиці, коли виникає спір між суб'єктами, без втручання державних органів і застосування спеціальних санкцій найчастіше його вирішити не можна.

© О.А. Бабак, 2007

Багато українських підприємств, підписуючи контракти з іноземними фірмами вперше, не перевіряють репутацію і платоспроможність цих суб'єктів, дійсної адреси, ані її реєстрації у країні розташування.

На думку З. Нінювської, цю проблему можна вирішити у доступний і законний спосіб. При Торгово-промисловій палаті України функціонує управління інформації, яке на запит підприємства надає довідки з досить великим обсягом інформації: про керівництво фірми-контрагента, її капітал, засновників, про судові процеси стосовно цієї фірми тощо. Але це потребує значних витрат (близько 250 дол. США). Проте, якщо підприємство планує укласти контракт з іноземною фірмою на чималу суму, то варто було б мати певну інформацію, бо можна перерахувати за кордон кошти і залишитися без товару чи витратити купу грошей на виготовлення замовлення на експорт і потім намагатися збути його будь-кому через те, що партнер зник [1, с. 48].

Але це є лише попереджувальним заходом здійснення зобов'язань згідно з діючим законодавством і контрактом. Коли вже є заборгованість, то найбільш ефективним є вжиття заходів, яких вимагає закон.

Якщо сторони звернуться до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (далі – МКАС), вони мають сплатити мінімальну суму мита, яка становить 1200 дол. США. Якщо суб'єкт підприємницької діяльності – резидент не звернеться з відповідним позовом до міжнародного арбітражу чи іншого суду, неприємностей з податковою інспекцією навряд чи вдасться уникнути. Якщо вже позивач має рішення суду на свою користь – треба вживати заходів щодо його виконання. Треба надіслати кілька запитів до українського консульства у країні боржника щодо порядку виконання рішень суду в цій країні. Резидентам України можна через посольства та міністерства юстиції країни боржника дізнатися точну назву та адресу суду, під юрисдикцію якого підлягає боржник згідно з адресою його перебування у країні; відправити рішення комерційного арбітражу, яке перекладене мовою країни виконання, і клопотання про виконання цього рішення [1, с. 51].

Але такий розмір суми мита у деяких випадках є більшим, ніж заборгованість за контрактом. Ще слід зазначити те, що рішення суду може бути не на користь позивача, звернення до МКАС може призвести ще до більших витрат. У такому випадку уникнути застосування спеціальних санкцій не можливо.

За порушення Закону про ЗЕД або пов'язаних з ним законів України до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, або іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть бути застосовані такі спеціальні санкції:

накладання штрафів у випадках несвоєчасного виконання або невиконання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності своїх обов'язків згідно з законами України. Розмір таких штрафів визначається відповідними положеннями законів України та/або рішеннями судових органів України;

застосування до конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іноземних суб'єктів господарської діяльності індивідуального режиму ліцензування у випадках порушення такими суб'єктами положень Закону про ЗЕД стосовно зазначених в ньому положень, що встановлюють певні заборони, обмеження або режими здійснення зовнішньоекономічних операцій з дозволу держави;

тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності у випадках порушення Закону про ЗЕД або пов'язаних з ним законів України, проведення дій, які можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки.

Ці санкції застосовуються центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики за рішенням судових органів України або за поданням органів державної податкової та контрольно-ревізійної служб, митних, правоохоронних органів, органів Антимонопольного комітету України, комісії з питань повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами, та Національного банку України. Санкції, які застосовуються центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, діють до моменту застосування практичних заходів, що гарантують виконання Закону.

Слід зазначити, що перелік правопорушень у ЗЕД, за які застосовуються спеціальні санкції, міститься у інших нормативно-правових актах.

Відповідно до Закону України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» товари, що імпортуються за бартерним договором, підлягають ввезенню на митну територію України у строки, які зазначені у договорі, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення (дати оформлення вантажної митної декларації на експорт) товарів, що фактично експортовані за бартерним договором, а в разі експорту за бартерним договором робіт і послуг – з дати підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, подання послуг. Порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України строків ввезення товарів, що імпортується за бартерним договором, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3 % вартості недодержаних товарів, що імпортується за бартерним договором.

Відповідно до Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» вируч-

ка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у термін виплати заборгованостей, які зазначені в контрактах, але не пізніше 90 календарних днів з дати митного оформлення. Порухення резидентами строків зарахування також тягне за собою стягнення пені за кожен день прострочення у розмірі 0,3 % від суми недодержаної виручки в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом НБУ на день виникнення заборгованості.

З вищевказаних обох законів можна зробити висновок, що відповідальність за недодержання законодавства несе тільки резидент України, не зважаючи на те, що порушення можуть бути з боку іноземного суб'єкта господарської діяльності. Тут явно є протиріччя у законодавстві. Закон про ЗЕД передбачає декілька принципів зовнішньоекономічної діяльності; серед яких є принципи юридичної рівності і недискримінації, що полягає у рівності перед законом всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, незалежно від форм власності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, а також у забороні будь-яких непередбачених законом дій держави, результатом яких є обмеження прав і дискримінація суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності за формами власності, місцем розташування та іншими ознаками.

Наведене дає підстави констатувати, що законодавець сам порушує ці принципи, роблячи умови для здійснення ЗЕД резидентом менш сприятливими, ніж ті, що передбачені для діяльності його іноземного контрагента. Слід зазначити, що у ГК України також зазначений рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання серед загальних принципів господарювання.

Як діяти суб'єктам ЗЕД України, аби не потрапити під дію «правила 90 днів» при експорті, якщо їх іноземні контрагенти порушують строки оплати експортованого з України. А. Євтігнєєв пропонує вихід з приведеної проблеми — звернення до суду для зупинення дії «правила 90 днів». Але ж і зазначає деякі проблеми щодо цього, з якими стикається при зверненні до МКАС. Проблема полягає в тому, що ж розуміти під датою прийняття позовної заяви, адже дія цього правила зупиняється з дати саме прийняття позовної заяви. Автор пропонує днем прийняття МКАС позовної заяви вважати день порушення судом провадження у справі щодо такої позовної заяви, за умови, що така позовна заява є належним чином оформленою, до неї подані всі необхідні документи, а суд є компетентним розглядати спір, про який йдеться у позовній заяві. І для добросовісних резидентів строк зупиняється

ся з дати подання заяви до МКАС, що, безперечно, в інтересах таких резидентів [2, с. 47].

Але, судячи з тексту Закону України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності», у разі прийняття судом рішення про задоволення позову пеня за порушення строків не сплачується лише з дати прийняття позову до розгляду судом. Як учинити із тою сумою, яка була нарахована до дня прийняття судом позову, Закон не передбачає. Слід розуміти, що ця сума стягується з резидента, якщо, навіть, доведена у суді провина його контрагента.

Є ще один факт правопорушення у ЗЕД, яке полягає у неповерненні валютної виручки. Іноземний партнер перераховує всю суму, передбачену контрактом з українським підприємством, але банки-кореспонденти, через які проходять ці гроші, списують з них суму своєї комісії, і на рахунок українського одержувача надходить сума менш, ніж та, що передбачена у контракті. Порада для резидентів одна — обумовлювати в окремому пункті зовнішньоекономічного контракту, що банківська комісія при розрахунках за контрактом — за рахунок резидента. Адже судитися з іноземним контрагентом немає сенсу [1, с. 49].

Щодо іншої спеціальної санкції — індивідуального режиму ліцензування — у законодавстві міститься протиріччя. У ГК України зазначено, що ліцензування є засобом державного регулювання в галузі господарювання, яке націлене на забезпечення єдиної державної політики в цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства і окремих споживачів. Ліцензія — документ державного зразку, який надає право суб'єкту господарювання — ліцензіату на проведення вказаного у ньому виду господарської діяльності у певний строк при умові здійснення ліцензійних умов. У Законі України «Про ліцензування окремих видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. ліцензування визначене як видача, переоформлення та анулювання ліцензій, видача дублікатів ліцензій, ведення ліцензійних справ і ліцензійних реєстрів, контроль за додержанням ліцензіатами ліцензійних умов, видача розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про ліквідацію порушень законодавства у сфері ліцензування. Ліцензія за змістом цього закону є єдиним документом дозвільного характеру, який надає право на здійснення окремого виду господарської діяльності. А ось у Законі про ЗЕД ліцензування застосовується як спеціальна санкція, як покарання за правопорушення у зовнішньоекономічній діяльності.

Е. Бекірова розуміє ліцензування у деяких аспектах:

елемент легітимації суб'єктів господарської діяльності;

умова виконання деяких видів господарської діяльності;

підстава виникнення права виконувати види господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню; елемент механізму реалізації права на підприємницьку діяльність;

засіб регулювання господарської діяльності.

Автор вважає, що ці аспекти не суперечать один одному тому, що характеризують ліцензування з різних боків [3, с. 120].

П. Пальчук визначає кілька значень ліцензії у діючому законодавстві:

по-перше, під ліцензією розуміють дозвіл уповноваженого державою органу на здійснення певного виду господарської діяльності;

по-друге, ліцензія визначається як інструмент регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що регламентується Законом про ЗЕД;

по-третє, під ліцензією розуміється дозвіл на використання винаходів, інших об'єктів права інтелектуальної власності тощо [4, с. 85].

Судячи з наведеного та аналізу законодавства, можна зробити висновок, що індивідуальний режим ліцензування застосовується як санкція, як покарання за порушення законодавства тільки у зовнішньоекономічній діяльності, на відміну від інших видів господарської діяльності, де ліцензування є засобом державного регулювання та підставою використання свого права на реалізацію господарської діяльності, а за порушення законодавства застосовуються зовсім інші санкції.

Але повернемося до Закону про ЗЕД, згідно з яким застосування індивідуального режиму ліцензування відбувається у випадках порушення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності положень цього Закону, що встановлюють певні заборони, обмеження або режими здійснення зовнішньоекономічних операцій з дозволу держави. З приведеного можна побачити, що в Законі відсутній чіткий та вичерпний перелік порушень у ЗЕД, за які повинна застосовуватися ця санкція.

Наведемо один приклад. Затверджене Міністерством економіки України Положення про порядок застосування до суб'єктів ЗЕД України та іноземних суб'єктів господарської діяльності спеціальних санкцій передбачає, що ці санкції застосовуються в разі порушення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності валютного, митного, податкового та іншого законодавства, пов'язаного з їх діяльністю, та в разі проведення ними дій, що можуть зашкодити інтересам національної економічної безпеки. У ст. 245 ГК України передбачено, що індивідуальний режим ліцензування застосовується до суб'єктів ЗЕД за порушення правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності відносно ан-

тимонопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, якими передбачаються певні обмеження.

Ми бачимо, що у законодавстві відсутній чіткий перелік правопорушень у ЗЕД, за які застосовується ще одна санкція — тимчасове зупинення зовнішньоекономічної діяльності. Але в Законі не можна передбачити ті дії, які можуть зашкодити інтересам економічної безпеки чи порушень міжнародних зобов'язань України. Такого нечіткого формулювання треба у законодавстві уникати, тому що такі дії є оцінювальними поняттями, тлумачення їм надають у кожному окремому випадку державні органи, з ініціативи яких спеціальні санкції застосовуються, та суд.

На думку В. Богуна, саме останні дві санкції за своїм функціональним призначенням спрямовані на обмеження чи ліквідацію конкретних суб'єктивних прав. А от щодо «національних економічних інтересів» автор пропонує законодавчо закріпити термінологічне визначення критеріїв цього поняття, оскільки для самих суб'єктів ЗЕД не зрозумілим до кінця залишається, якими своїми діями вони можуть зашкоджувати інтересам національної економічної безпеки [5, с. 36].

З наведеного аналізу можна зробити висновки:

по-перше, щодо кожної окремої санкції слід передбачити вичерпний, більш конкретний і чіткий перелік порушень у зовнішньоекономічній діяльності, за якими вони застосовуються. Це допомогло б уникати бланкетних і відсилаючих норм у господарському законодавстві;

щоб уникати застосування санкцій, слід детальніше обговорювати контрагентам умови виконання обов'язків у контракті, обумовлювати, за чий рахунок вилучається банківська комісія, щоб не надходила на рахунок резидента сума менша, ніж та, що передбачена угодою;

для дотримання принципів господарської та зовнішньоекономічної діяльності — юридичної рівності та недискримінації — при порушенні строків ввезення на митну територію України до відповідальності притягувати винну сторону, за контрактом на яку були покладені обов'язки ввезення товару. Пропонуємо ч. 1 ст. 3 Закону України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» викласти у такій редакції: «Порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності в Україні, на якого були покладені обов'язки ввезення товару на митну територію України за контрактом, передбачених частинами першою — третьою статті 2 цього Закону, строків ввезення товарів (виконання робіт, надання послуг), що імпортуються за бартерним договором, тягне за собою стягнення пені

за кожний день прострочення у розмірі 0,3 відсотка вартості недодержаних товарів (робіт, послуг), що імпортуються за бартерним договором».

Саме ці заходи допоможуть встановити рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання: резидентів та їх іноземних контрагентів.

Література

1. Ніньовська З. Практичні поради суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності // Юридичний журнал.— 2004.— № 2.— С. 57—60.
2. Євстігнєєв А. Експорт та «правило 90 днів» або що вважати моментом прийняття МКАС позовної заяви // Юридичний журнал.— 2005.— № 5.— С. 46—47.

3. Бекирова Э. Понятие и сущность лицензирования определенных видов хозяйственной деятельности // Підприємництво, господарство і право.— 2004.— № 11.— С. 117—120.

4. Пальчук П. Проблеми визначення поняття «ліцензія» на здійснення господарської діяльності // Підприємництво, господарство і право.— 2005.— № 1.— С. 83—86.

5. Богун В. Індивідуальний режим ліцензування та припинення експортно-імпортних операцій як види спеціальних економічних санкцій // Підприємництво, господарство і право.— 2001.— № 6.— С. 35—36.

Подано до редакції 16.02.2007 р.

Т.А. Резниченко,

аспірантка Інституту
економіко-правових досліджень
НАН України, г. Донецьк

УДК 341.241:336.717.6

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВЕКСЕЛЕЙ В РАСЧЕТНЫХ ОПЕРАЦИЯХ ПО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИМ ДОГОВОРАМ

Неотъемлемым составляющим элементом, необходимым для нормального функционирования обязательства в сфере внешнеэкономической деятельности, является надлежащее, соответствующее предписаниям законодательства выполнение расчетов в рамках заключенного внешнеэкономического договора, в том числе с использованием векселей.

Разрешение вопросов, возникающих при осуществлении расчетов с использованием векселей в сфере внешнеэкономической деятельности, представляется актуальным не только с целью их теоретического исследования, но и для воплощения полученных по итогам исследования результатов в хозяйственном обороте в сфере внешнеэкономической деятельности посредством отражения и закрепления таких результатов в соответствующих нормативно-правовых актах. В качестве результата проведенного теоретического анализа и исследования должны быть предложены способы устранения имеющихся юридических коллизий в нормативно-правовом регулировании указанных отношений, что должно способствовать возникновению в дальнейшем более широкой практики использования векселей в качестве платежного инструмента по внешнеэкономическим договорам.

Вопросы применения векселей при осуществлении расчетов во внешнеэкономической деятельности не являются достаточно изученными, о чем свидетельствует анализ последних исследований и публикаций, а также судебная практика. Вопросы по рассматриваемой теме отражены в работах как отечественных, так и зарубежных ученых-правоведов, однако, как правило, они не представляют собой комплексное исследование, посвященное всестороннему изучению правового регулирования использования векселей во внешнеэкономической деятельности, а отражают только отдельные стороны указанных правовых отношений. Например, среди последних украинских научных исследований можно выделять работу Ю. М. Лысенкова и И. В. Педь «Расчеты во внешней торговле» [1]: Отдельные вопросы применения векселей в расчетах во внешнеэкономической деятельности рассматривает российский ученый В. А. Белов в работе «Очерки по вексельному праву» [2].

Целью настоящей статьи является исследование и анализ проблем, возникающих при правовом регулировании отношений, связанных с использованием векселей в расчетных операциях по внешнеэкономическим договорам. В частности, необходимо выявить, вле-

© Т.А. Резниченко, 2007